

”ואמרת בלבבך: כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה” (דברים ח', יז)

הרב יואל בן נון

ההשקפה הדתית הרגילה הפכה פסוק זה למאמר שלילי: שמא יעלה בדעתך לומר כך? דע לך שאין הדבר כן... כי אם ה' א-להיך וכו'. מכאן צמחה פסילה לכל ההדגשות האמורות בלשון "כוחנו עמנו" וכדומה.

אולם, עיון מעמיק קצת יותר במפרשים יעמיד אותנו על פירוש שונה לגמרי לפסוק זה, וזאת ע"י שניים מגדולי הראשונים.

כך היא לשונו של הר"ן בדרשותיו (תחילת דרוש י'): "וזכרת את ה' א-להיך, כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל" - רצה בזה כי עם היות שאמת שיש באישים סגולות מיוחדות לדבר מהדברים, כמו שיש אנשים מוכנים לקבל החכמה ואחרים מוכנים לשית עצות בנפשם לאסוף ולכנוס, עם היות שהכוח הוא נטוע בך, זכור תזכור הכוח ההוא, מי נתנו בך ומאין בא, הוא אומרו 'וזכרת... כי הוא הנותן לך כוח', לא אמר 'כי הוא נותן לך חיל', שאם כן היה מרחיק שהכוח הנטוע באדם לא יהיה סיבה אמצעית באסיפת ההון, ואין הדבר כן, ולפיכך אמר כי היות שכוחך עשה את החיל הזה, תזכור נותן הכוח ההוא יתברך".

מתברר, אם כן, שהר"ן מקבל את הפסוק בחיובי חיובי - כך תוכל לומר! - בתנאי שתזכור את נותן הכוחות יתברך. אין רע, אם כן, אם הולכים אנו בעקבות המחשבה הטבעית ותולים את הצלחתנו בכוחותינו, אותם אנו עסוקים לטפח כל כך; הצרה מופיעה רק כששוכחים את המקור הא-לוהי לכוחות אלה, ומנסים להעמיד את כוחות האדם בחטיבה עצמאית, מנותקת ממקורה. בתוספת המימד ההיסטורי, הם גם דברי הרמב"ן לפסוק זה: "ידוע כי ישראל גבורים ואנשי חיל למלחמה, כי נמשלו לאריות ולזאב יטרף, ומלכי כנען - במלחמה נצחו אותם. על כן אמר: אם תחשוב 'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה', תזכור השם שהוציא אותך ממצרים, ולא היה לך שם כוח ועוצם יד כלל, ותזכור עוד כי במדבר, אשר אין לאל ידך להיות שם, עשה לך כל צרכיך, אם כן גם החיל הזה אשר עשית בכוחך - השם הוא שנתן לך הכוח כאשר עשית אותו. ואם תשכח את השם יכלה כוחך ושארך ותאבד כאשר אבדו הם (עמי כנען), כי כל עוזבי ה' יכלו". הכוח לעשות מלחמה ולנצח בה, מופיע ממקורו הא-להי בדרכים שונות, ישירות או עקיפות, ולנו די אם נראה אותו נובע מעצם הוצאתנו ממצרים ביד ה', או בקיומנו הממושך בחסד ה' ובהבטחתו על במת התולדה; גם "העוורים" שבינינו יכירו בכך שרוח גבורה לא פסח מישראל משנים קדמוניות.

אולם עוד דבר נוסף למדנו מדברי הרמב"ן בהמשך, כי הפסוקים הבאים משמיעים לישראל את התיצבותם לפני בני ענק, אשר כולם יודעים במקרים אלה "כי ה' א-להיך הוא העובר לפניך אש אוכלה, הוא ישמידם והוא יכנעם לפניך", "לא כוח ועוצם יד שנתן לך, אבל יד ה' עשתה זאת בפיך וינשם" (לשון הרמב"ן).

יש, אם כן, מקרים בהם מופיעים ישראל כרפויים וכחלושי כוח, ורק התערבות ישירה של ה' יתברך בהשגחתו הפרטית המיוחדת לנו עושה לנו את החיל הזה.

אנו רואים, אם כן, שהשגחת ה' המתגלה בהצלחתם של ישראל מופיעה בדרך הנסתרת, באמצעות הכוח ועוצם היד של ישראל במקום שכוחם עמם, ובדרך הניסית הישירה במקום שאין ביכולתם.

מדרש איכה רבתי (ב', טז) מוסיף לנו הערכה ברורה, המעידה את ההשגחה הנסתרת מאחורי פעולת כוחם של ישראל, בדרגה עליונה מן הניסיות של ה' ילחם בכם ואתם תחרישון: "ארבעה מלכים היו, מה שתבע זה לא תבע זה. דוד אמר 'ארדה ארצה אויבי ואשיגם' (תהלים י"ח), אמר לו הקב"ה אני עושה כן, שנאמר 'ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם' (שמ"א ל'). ... והיה הקב"ה מאיר לו בלילות בזיקין וברקים... עמד אסא ואמר אין בי כוח להרוג להם אלא אני רודף אותם ואתה ע

ושה, אמר לו אני עושה, שנאמר 'וירדפם אסא... כי נשברו לפני ה' ולפני מחנהו' (דבה"ב י"ד). עמד יהושפט ואמר, אני אין בי כוח לא להרוג ולא לרדוף, אלא אני אומר שירה ואתה עושה, שנאמר 'א-להינו... אין בנו כוח לפני ההמון הרב הזה', ונאמר 'ובעת החלו ברינה ותהילה, נתן ה' מארבים... וינגפו' (דבה"ב כ'), עמד חזקיהו ואמר, אני אין בי כוח לא ל הרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא אני ישן על מיטתי ואתה עושה, א"ל הקב"ה אני עושה, שנאמר 'ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור' וגו' (מלכים ב' ד', יט)".

שלב אחר שלב יורדת הממלכה הישראלית, מרום העוז והגבורה העבריים אצל דוד עד חזקיהו, שלא נעשה משיח מפני שלא היה בו גם כוח לשיר ולהודות. את המצב הישראלי האידיאלי מבטא העוז של דוד המלך, שגבה לבו בדרכי ה' עד כדי זעקת התפילה התובעת: "ארדפה אויבי ואשיגם, ולא אשוב עד כלותם", וביטחון מלא זה נענה. כל שהצטמצם הביטחון הישראלי העצמי, כך עברה ההשגחה לניסים גלויים יותר, אך בעלי, בסיס, מצומצם יותר בארץ.

כאן באנו כבר לידי האפשרות לומר, שמדרגתו של דוד המלך כלל אינה יכולה להביא לידי חילוק בין כוחם של ישראל ובין מקורו הא-להי, שכן נאמר עליו במקראות ובפירושיהם: "ותצלח רוח ה' אל דוד מהיום ההוא ומעלה", ותרגומו "ושרת רוח נבואה מן קדם ה' על דוג מימא ההוא ולעלא" (שמואל א' טז); ורוח ה' סרה מעם שאול", ותרגומו " ורוח גבורה מן קדם ה' דהות עם שאול עדת מיניה" (שם; בכל מקום מתרגם יונתן את רוח ה' הצולחת על שופטי ישראל כרוח גבורה, ורק אצל דוד - רוח נבואה). "וזאת רוח הגבורה העירה את דוד להרוג את הארי ואת הדוב הפלשתי, וכן רוח הקודש נולדה בו מהיום ההוא ומעלה, ואמר השירים והמזמורים ברוח הקודש הנולדה בו, כי בכלל רוח ה' רוח הקודש ורוח גבורה" (רד"ק שם). ובדומה לזה הם דברי הרמב"ם (מורה נבוכים, חלק ב', פרק מ"ה): "תחילת מדרגות הנבואה, שילוח לאיש עזר א-להי, שיניעהו ויזרזהו למעשה טוב גדול, כהצלת קהל חשובים מקהל רעים או הציל חשוב וגדול, או השפיע טוב על אנשים רבים... וזאת תיקרא רוח ה', והאיש אשר ילוח אליו זה העניין יאמר עליו ש'צלחת עליו רוח ה' וכדומה, וזאת היא מדרגת שופטי ישראל כולם... שנאמר בהם 'והיה ה' עם השופט והושיעם', וזו היא גם כן מדרגת משיחי ישראל החשובים כולם... וכן נלוה אל דוד כמו זה הכוח, אמר שנמשח בשמן המשחה..."

במדרגתו של דוד מתאחדים, אם כן, רוח גבורה ורוח הקודש ברוח ה' אחת, הנחה על משיח א-להי יעקב, וזו ודאי כוונת הנביא: "לא בחיל ולא בכוח, כי אם ברוח ה' צבאות" (זכריה ד'); רוחי זאת, הכוללת את שני הכוחות גם יחד, היא מדרגת מלכות ישראל הנצחית, שאנו מצפים לה בכל מעשיו, וביחוד לאחר ימי בין-המצרים האלה, המזכירים את ירידת מלכות ישראל, שתחזור ותעלה אל מרום פסגתה המשיחי במהרה בימינו.